

Fetullah Kalın

RUDOLF OTTO'DA
DİN, KUTSALLIK
VE
MİSTİK TECRÜBE

ÖTÜKEN

FETULLAH KALIN: 1980 yılında Erzurum'da doğdu. 2002'de Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2007'de Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 2012'de doktorasını tamamladı. D.İ.B ve M.E.B bünyesinde bir süre çalıştıktan sonra, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Felsefesi Bilim Dalına Öğretim Üyesi olarak atandı. Halen bu göreve devam eden yazar, Arapça ve İngilizce bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
-------------	----

GİRİŞ

OTTO'NUN HAYATI VE FELSEFESİNİN BESLENDİĞİ KAYNAKLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

OTTO'DA BİR TECRÜBE VASITASI OLARAK
DİN VE KUTSAL'IN ANLAMI

1.1. Din ve Dinî Tecrübeye Genel Bir Bakış	27
1.2. Din Anlayışı.....	55
1.2.2. Hamlık (<i>Cruder</i>) Evresi ve İnancın Gelişimi.....	57
1.2.3. Dinî Bilinç	61
1.2.4. Antropoloji ve Din	65
1.2.5. Din-Ahlâk İlişkisi.....	66
1.2.6. Tanrı Anlayışı	68
1.3. “Kutsal” Fikri	71
1.4. Hıristiyanlıkta Kutsallık	87
1.5. Kutsal'ın Tecrübesi ve Numen.....	91
1.5.1. “Numen” ve “Numinous”	91
1.5.2. “Numinous”un Tezahürünün Boyutları.....	99
1.5.2.1. Ürperticilik (<i>Tremendum</i>)	99
a. “Haşyet Unsuru” (<i>The Element of Awefulness</i>)	100
b. “Kudret Unsuru” (<i>The Element of Overpoweringness</i>)....	102
c. “Enerji” veya Aciliyet Unsuru (<i>The Element of “Energy” or Urgency</i>).....	105
1.5.2.2. Gizem (<i>Mysterium</i>).....	106
1.5.2.3. Büyüleyicilik (<i>Fascinans</i>)	108
1.6. Kutsal'ın Tezahürü ve İfade Edilme Vasıtaları.....	110

İKİNCİ BÖLÜM
NUMİNÖS TECRÜBE VE MİSTİSİZM

2.1. Mistisizm ve Mistik Tecrübe	121
2.2. Bilginin İki Yolu: İçebakış ve Birlik Vizyonu	128
2.3. Numinous Tecrübe ve Mistisizm İlişkisi	137
2.4. Doğu ve Batı Mistisizmi: Shankara ve Eckhart	143
2.5. Nesnel Bir Değer Olarak Kurtuluş	152
2.5.1. Kurtuluş Vesilesi Olarak Kefaret ve Lütuf.....	159
2.5.2. Özgürlük ve Kader	176
2.6. Lütuf Tecrübesi Olarak Mistisizm	183
Kaynakça	197
Dizin.....	209

KISALTMALAR

A.Ü.İ.F.D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
D.İ.A	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B	: Diyânet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Haz.	: Yayına hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ.İ.F.D	: İzmir İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
tr	: Tarihsiz
Trans.	: Translation
USA	: Amerika Birleşik Devletleri
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
v.d.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

ÖNSÖZ

Dinî tecrübenin konusu, “Kutsal” ya da “İlahî Kudret” tir. Kutsiyet duygusu ve sezgisi, bütün dinlerde ortak yaşantı ve tecrübe olarak yer alır. İnsan çevresindeki dünyayı ve olup bitenleri gözlemlemesi neticesinde kendisi dışında üstün bir gerçekliğin varlığını düşünmeye başlar. Bu belirsiz duygular zamanla bilinçli bir hale dönüşür ve insan yaşayarak, deneyler yaparak dinî bir hayat yaşamaya başlar.

Biz bu çalışmamızda Rudolf Otto’nun din, kutsallık ve mistik tecrübe anlayışını ve tecrübe edilen “Kutsal” a yönelik düşüncelerini incelemeye çalıştık. Otto’ya göre insan, daha önce hiç karşılaşmadığı titretici ve aynı zamanda büyüleyici bir “Gerçeklik” le karşılaşır. Onun çok gizemli, huşu verici, güçlü ve oldukça cezbedici varoluşsal özellikleri karşısında kendinden geçer. Otto “Kutsal ile karşılaşma” dediği bu durumu “sın” olarak adlandırır.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Rudolf Otto’nun hayatını, eserlerini ve onun din felsefesine kaynaklık eden belli başlı düşünürleri ele aldık.

Birinci bölümde, din, dinî tecrübe ve kutsal kavramlarını genel hatlarıyla açıklayarak, Otto’nun din anlayışını ve *numinous tecrübe* diye adlandırdığı Kutsal’ın tecrübesine yönelik düşüncelerini ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde ise, *numinous tecrübe* ile mistik tecrübe ilişkisini ve her iki tecrübe çeşidinin de nihaî hedef olarak gördüğü kurtuluşu ilahî lütuf ve kefaretle ilişkilendirerek incelemeye çalıştık. Ayrıca Otto'nun doğu ve batı mistisizmiyle ilgili görüşlerini tespit etmeye gayret ettik.

Konunun mahiyeti ve Otto'nun fikirleri noktasında kaynakların Türkçeye çevrilmemiş olması bakımından zor bir çalışma olsa da, çalışmamızın dinî ve mistik tecrübe alanına katkı sunabileceği düşüncesi bize güç verdi.

Bu çalışmaya başlarken konunun belirlenmesinde öncülük eden ve Din Felsefesi alanında yetişmemde sonsuz emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Ruhattin Yazoğlu hocama, Tez İzleme Komitesi Üyeleri Prof. Dr. Şehmus Demir ve Doç. Dr. Tuncay İmamoğlu hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimizin son şeklini almasında katkıları bulunan Prof. Dr. Vahdettin Başçı ve Prof. Dr. Muhsin Akbaş hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Fetullah Kalın
Erzurum-2012

GİRİŞ
OTTO'NUN HAYATI VE FELSEFESİNİN
BESLENDİĞİ KAYNAKLAR

KARL LOUIS RUDOLF OTTO, 25 Eylül 1869'da Protestan bir ailenin çocuğu olarak Almanya'nın Hanover şehri yakınlarındaki Peine'de dünyaya geldi. Babası Wilhelm Otto Peine'de bir fabrika sahibiydi. Otto öğrenimine Peine'de başladı, ancak 12 yaşındayken babasının Hildesheim'de ikinci bir fabrika yapmasıyla buraya taşındılar. Birkaç gün sonra da babası hastalanarak öldü.¹ 1888'de Erlangen Üniversitesi'nde başladığı teoloji eğitimini Göttingen Üniversite'sinde tamamladı. 1907'de Tübingen Üniversitesi'nde doktorasını tamamladıktan sonra 1914'te Breslaw Üniversitesi'nde sistematik teoloji profesörü oldu. 1917'den 1929'da emekli oluncaya kadar, kariyerine Marburg Üniversitesi'nde devam etti.² Amerika ve İngiltere'de de dersler veren ve birkaç yıl Prusya parlamentosu üyeliğinde bulunan Otto, Avrupa, Kuzey Afrika, Mısır, Filistin, Hindistan, Çin ve Japonya'ya seyahatlerde bulundu. Hitler'in devlet başkanı olmasından üç sene sonra 6 Mart 1937'de trajik bir kazada hayatını kaybetti.³

¹ Rudolf Otto, *Autobiographical and Social Essays*, (Trans. and Ed. Gregory D. Alles), Mouton de Gruyter, Berlin 1996, s. 51.

² Jacques Waardenburg, *Classical Approaches to the Study of Religion: Aims, Methods and Theories of Research*, Walter de Gruyter GmbH&Co., Berlin 1999, s. 432.

³ Sibnath Sarma, *Religious Philosophy of Rudolf Otto*, Ajanta Publications, Delhi 1996, s.2.

Rudolf Otto, Almanya'nın modernleşmeye başladığı, bilim ve teknoloji alanında başarılar elde ettiği bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemde politik ve ekonomik dalgalanmalar olmuşsa da, Afrika ve Uzak Doğu'da koloniler kurulmuştur. Elde edilen bu refah düzeyi nedeniyle de Alman halkında materyalist ve militan natüralist duygular yükselmiştir.

Bu dönemde Almanya'da özellikle patoloji, fizik, psikoloji ve ilâhiyat alanında ünlü isimler ortaya çıkmıştır. Otto, bu dönemde öne çıkan bir ilâhiyatçı olarak natüralizme karşı spiritüalizmi savunmuş ve dinî düşüncüyü canlandırmıştır.⁴

Otto'nun din felsefesinin kökenleri birkaç yüzyıldan uzun bir geçmişe dayanır. Otto'nun din tanımı kaynağını Almanya'nın mânevî çevrelerinden alır. Onun dinî otonomi kavramı Luther'in Protestanlık hakkındaki fikirleri ve Kant'ın eleştirel felsefesiyle sıkı bir ilişkiye sahiptir. Otto din tanımında, modern Alman din biliminin iki önemli ismini, Luther ve Kant'ı birlikte ele alır ve inceler. Schleiermacher ve Ritschl, Fries ve Troeltsch de Otto'nun din tanımını oluşturmasında önemli yere sahiptir. 18. yüzyılda Almanya'da Romantizm akımı büyük bir etki yaratmıştır. Bu akımın en önemli özelliği duygusallık ve irrasyonelliktir. Ancak romantizm özgürlüğe, bireyselliğe ve doğal güdülere geri dönüşü de sağlamıştır. Bu akımın etkisiyle insan, etrafına kuşkuyla bakmış, sorgulamış ve evrenin yeni gizemlerini keşfetmeye başlamıştır. Otto'nun ahlâkî veya mantıkî tanımının yapılamayacağını söylediği, ancak akıl almaz ve esrarengiz olarak tanımladığı hisler, aynı zamanda romantik bir yapıya da sahiptir. Romantizmin etkisi Otto'yu rasyonallikten uzaklaştırarak giderek duygusallaştırmıştır. Otto'nun görüşlerini şekillendiren diğer bir konu 19. yüzyıldaki natüralizmdir. Bu düşün-

⁴ Sarma, s. 3-4.

cenin doğa tanımında doğaüstü güçlere yer yoktur. Otto dünyanın mekanik olarak kurulumu fikrine karşı olarak daha çok spiritüalizmden yana olmuştur. Bu bağlamda onun düşünceleri natüralizme tezat oluşturmuştur.⁵

Otto, çok sayıda kaynaktan beslenerek düşüncelerini oluşturduğundan birçok düşünürden ve teologdan etkilenecek ve felsefesini bu esinlenmeyle olgunlaştırmıştır. Dinin kaynağının hisler olduğu düşüncesini Schleiermacher'den, apriorizm fikrini Troeltsch'den ve Holy düşüncesini ise, Söderblom'dan almıştır. Otto'yu diğerlerinden ayıran, din hakkındaki görüşlerini mantık-mantık ötesi ve kutsal-akıl almaz (*numinous*) olarak iki farklı koldan anlatmaya çalışmasıdır ki, bu da Otto'nun Shankara'dan da etkilendiğini göstermektedir.⁶

Bir Protestan olarak Otto, Martin Luther'den oldukça etkilenerek, hakkında ciddi çalışmalar yürütmüş ve Luther'in de *numinous* hissine dair fikirleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Otto'nun kendi görüşlerini sonuçlandırmadan Luther'in tüm fikirlerini iyice okuduğu ve kendi tezini şekillendirirken ondan etkilenmiş olduğu söylenebilir. Çünkü Otto, Hıristiyanlık ve diğer dinlerle ilgili tüm görüşleri derinlemesine incelemiştir. Tarihsel dinin aksine doğal din artık varlığını sürdürmemektedir. Otto, temel dini savunur. Tanrı vergisi ve a priori dinin ne olduğu sorusunu sormaktadır. Ona göre, Tanrı vergisi herkesin zaten sahip olduğudur. Fakat temel din, herkesin aslında sahip olabileceği, ama olmadığı dindir. Bu, aralarındaki en belirgin farktır. Otto, kişinin inancının kendi içinde olduğunu ve dışsal faktörlerin, kişide zaten var olan keşfedilmemiş şeyleri harekete geçirdiğini düşünür. Bu hisler kişi tarafından düşünülemez, fakat kişide uyandırılır. Kişi bu gizemli hislere kendi aklıyla ulaşana kadar yönlendirilmeli,

⁵ Sarma, s. 24-25.

⁶ Sarma, s. 41.

yol gösterilmeli ve düşündürülmelidir. İşte bu, bireyci ya da bireysellik yaklaşımı olarak adlandırılabilir olan ve Luther'in Otto üzerindeki etkisinin bir göstergesidir.⁷

Otto, Kant'tan da etkilenmiştir. Fikir, kategori, a priori, şematizm kelimeleri Otto tarafından Kant'tan direkt alınmış kelimelerdir. Ancak Otto'nun şematizmi Kant'ın aksine hislere dayanır: *"Bir his kendine benzer farklı hislerin ortaya çıkmasına neden olabilir."* Kant, bütün dinî inançların kutsal olana ulaşmayı amaçladığını söyler. Bu kutsallık da her birey tarafından bilinebilmektedir. Ancak başkalarının bilinmesi sağlanamamaktadır. Bir şeyin kutsal olması için ahlâkî olması gereklidir. Sonuçta kutsal olan akıl kategorisinin altında olmaktadır ve her amaç için yeterince anlaşılır olmalıdır. Aynı zamanda herhangi bir spekülasyonun herkese ulaşabilir olması zorunludur ve herkes tarafından da bilinmesi gerekir. Kutsal gizem olarak düşünülen inanç ya kutsal ya da rasyonel inanç olabilir. Hisler birer bilgi olmadıkları gibi, bir gizemi öğretmez ve işaret etmez. Kant ve Otto rasyonelliğin ve irrasyonelliğin tanımı üzerinde de farklı fikirlere sahiptirler. Kant için "rasyonel olmayan", aklın altında yer alır. Otto içinse, aklın üzerinde hatta ötesindedir. Otto'ya göre, eğer belirli ve eşsiz bir deneyim alanı varsa, bu kesinlikle dinî hayatla ilintilidir. Eğer din kelimesi ahlâkla yer değiştirirse, genel anlamda Kant, Otto ile hemfikirdir.⁸

Fries'in din hakkındaki görüşleri de Otto'nun felsefesini şekillendirmesinde büyük rol oynamıştır. Ona göre hiçbir öğrenme, hiçbir bilim, kişinin Tanrı hakkındaki ilk düşüncelerini değiştiremez ve ona üstün gelemes. İlk basit hisler Otto'nun "esrarengiz" olarak tanımladığı hislerdir. Fries'a göre bu, evrensel kehanettir. Tüm din adamları, aynı kelimelerle ifade etmeseler de, kaderin ger-

⁷ Sarma, s. 26-27.

⁸ Sarma, s. 29-31.

çekte dayandığı hissin içgüdüsel olarak sonsuzluğun bir sonu olduğu fikrini kabul ederler. Sonsuzluk hakkındaki bu içgüdü, Otto'nun "akıl almaz/esrarlı hisler" (*numinous feelings*) tanımına uygun düşüncelerdir. Bu dinî kanılar, sonsuzluk ve son arasındaki zıtlığa dayanır. Bu elbette Tanrı'yla ilgili tüm dinlerin temelidir. Sonsuz Tanrı ve fâni insan veya Kutsal Tanrı ve kutsal olmayan insan Otto'ya göre de tezattır. Bu, Otto'nun insanı neden "eşi ve benzeri olmayan" (*wholly other*) bir kutsallık karşısına koyduğunun açıklamasıdır. Otto, Fries'in "din etik değildir, etik de din değildir" fikrini benimsemekle beraber onun evreni ve zorunluluğu açıklamada ahlâka önem verdiğini de bilir. Bu düşünce, "cezanın" saf bir his mi yoksa his ve mantık arasında bir şey mi olduğu sorusunu ortaya çıkarır.⁹

19. yüzyılın en önemli ilâhiyatçılarından olan Friedrich Schleiermacher, Kant'tan başka Otto'yu en fazla etkileyen kişilerdendir. Schleiermacher, Otto'nun da paylaştığı, "dinî inancın temelinin hissetme olduğu" düşüncesini öne sürmüştür. O, dinin karakteristik olarak bilim veya ahlâk hakkındaki tüm doğrulardan ayrıldığını söyler. Ona göre, dindarlık bütün metafiziksel ve etik engellerden sıyrılmalı ve insan ruhu üzerindeki özgür varlığını hissettirmelidir. Bu görüşleriyle Schleiermacher, dini tam manasıyla ahlâk ve felsefeden ayırarak, ona olması gereken değeri veren bir düşünürdür.¹⁰

Schleiermacher, dinin sanat gibi içsel tecrübelerle dayandığını, doğal bir olay olduğunu ve ilâhî konulara dayanmadığını öne sürer. Din, dindarlığı içinde barındırmaktadır. İnsanın hisleri, dünyayı yaşayarak içindeki Tanrı'yı yaşatması noktasına kadar dindarlıktır. Bu sıra nesnelere algılanması ile değil, sadece hisler, hayatlar ve hareketlerin onlara eşlik etmesi veya onları yönlendirmesi ile olur.

⁹ Sarma, s. 31-33.

¹⁰ Sarma, s. 33-34.

Bu hisler dinin parçalarıdır ve hiçbiri dinden ayrı tutulamaz. Scheiermacher'de bulunan Protestanlığın bu karakteristik yönü Otto'da da vardır. Dinî tecrübeler tamamen kişiseldir ve bunları aksettirmek zordur. Bunlar şüphesiz kişinin kendi hisleri olmalıdır ve asla taklit olamazlar.¹¹

Hristiyan İnancı adlı eserinde Schleiermacher, Spinoza'dan etkilenerek, dinin Tanrı'ya mutlak bağlılık olduğunu belirttiği ünlü düşüncesini geliştirmiştir. Ona göre, din bir duygu olup bu dünyadan ayrı sonsuz bir güce mutlak bir bağlılıktan ibarettir. Dindarlığın özü de Tanrı'yla ilişki içinde olma bilincidir.¹²

Schleiermacher'e göre din, evrenin sadece bilimin kavrayabildiği kısmın ötesine geçen ve evrenin altında yatan gerçeğin güçlü mânevîyatıdır. Bizim varoluşumuz ve hayatımız Tanrı aracılığıyla olmuştur.

Otto ve Schleiermacher'in hemfikir olduğu nokta, dinî tecrübelerin evrenselliğidir. Tanrı'nın varlığını ifade eden mutlak bağlılık hissi, bilincin en üst seviyesidir ve aynı zamanda insan doğasının vazgeçilmez bir ögesidir. Yani insanoğlu doğuştan inançlıdır. Otto için insanoğlu bu Tanrı vergisi hisse ve başka esrarlı hislere sahiptir. Bazı insanlarda bu his gizlidir, bazılarında ise ortaya çıkmıştır. Schleiermacher, bazı toplumlarda mânevi hislerin henüz oluşmadığını, ama bunun da onlarda potansiyel bir inanç olmadığı anlamına gelmediğini söyler. Benzerliklerle birlikte Otto ve Schleiermacher'in fikirleri arasında farklılıklar da bulunmaktadır. Din kesinlikle hissetme olayıdır, ama Otto için din, Tanrı'ya mutlak bağımlılık demek değildir. İnsanların hisleri hiçliğine yenik düşmektedir ki, Otto da bunu, "dinî farkındalık" olarak tanımlamıştır.¹³

¹¹ Sarma, s. 34.

¹² Friedrich Schleiermacher, *Christian Faith*, T.&T. Clark, Edinburg 1928, s. 17.

¹³ Sarma, s. 35.

Ernst Troeltsch de Otto'yu etkilemiştir. Bir ilâhiyatçı ve sosyal bilimci olarak Troeltsch'in tarihe ve aynı zamanda deneylere dayanan bir din görüşü vardır. Kant'ın ahlâka dayanan din görüşünün aksine, onun din görüşü “sözde a priori” fikrine dayanmaktadır. Troeltsch'in “a priori” din görüşü Kant'ın fikirlerinden uyarlanmış olsa da, övgüye değer bulunmaktadır. Troeltsch, Kant'ın ahlâk konusundaki fikirlerini onaylar. Ahlâkın, insan topluluklarının temeli olduğunu, ahlâk ve dinin sadece tarihsel gelişim içinde birbirine bağlandığını savunur. Troeltsch ve Otto arasındaki en önemli benzerlik, her ikisinin de Kant'tan etkilenmeleridir.¹⁴

Otto'yu en fazla etkileyen filozofun İsveç asıllı Dinler Tarihçisi, teolog ve başpiskopos Lars Olaf Nathan Söderblom olduğunu söylemek mümkündür. Söderblom'un din konusundaki düşüncelerinin merkezinde “kutsal” (*holy*) vardır. Ona göre “dindeki en önemli kelime, kutsallıktır”. Bu kelime Tanrı kavramından bile daha önemlidir. Gerçek bir din, “tanrılığın” (*divinity*) tam bir tanımı olmadan da var olabilir. Ancak, *kutsallık* kavramı olmaksızın, Tanrı fikri din demek değildir. Aslında hem Otto hem Söderblom “kutsal”ın tüm dinlerin ortak noktası olduğundan bahsederler. Fakat, Otto daha ileriye gider ve “akıl almaz” (*numinous*) fikrine ulaşır. Kısacası, Söderblom din konusunda mantık çerçevesinde bir noktada kalırken, Otto daha ileriye, mantık ötesine gitmektedir. Söderblom'a göre din, bir insanın kelimelerinde, dilinde, amellerinde, alışkanlıklarında ve geleneklerinde olmalıdır. Oysa Otto'ya göre, bir kişinin içinde hafif bir mânevi titreme varsa, bu yeterlidir.¹⁵

¹⁴ Sarma, s. 37-38.

¹⁵ Sarma, s. 39.

Otto hakkında söylenmesi gereken en önemli bilgilerden biri de Hindistan'a özgü düşünce sisteminden etkilenmesi ve aynı zamanda din konusundaki görüşlerinin temelini Hindistan'dan almasıdır. Hem Ramanuja(1017-1137)'nın, hem de Shankara'nın Otto üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Ramanuja'nın Narayana konusundaki tüm yaklaşımları Otto'nun "kutsal" konusundaki düşüncelerine benzer. Otto'nun "mantık ötesi farkındalık" (*non-rational awareness*) ve "akıl almaz hisler" ifadeleri Ramanuja tarafından kullanılmamış olmasına rağmen Shankara'da bu ifadelere rastlamak mümkündür.¹⁶

Hint felsefesinde reformist bir filozof olan Shankara, *Veda* metinleri üzerinde çalışmış, Brahma düşüncesine dayalı katı bir monizmi savunmuştur.¹⁷

Tecrübe, mantık dışılık, başkalık-ilahlık ve Tanrı'nın iki farklı yönünün olması gibi konularda Otto ile Shankara arasında paralellik bulunur. Otto, Shankara gibi Tanrı tecrübesini Tanrı'nın varlığının kesinliği olarak kabul eder. Rasyonel varlıklar gerçektir. Ancak bundan var olan her şeyin de rasyonel olduğu fikrini çıkarmamak gerekir. İnsandaki Tanrı fikrinin temeli sadece düşünceler değil, aynı zamanda hislerdir. *Numinous* hissi kesinlikle sezgilere dayanır. Bu tüm insanî iletişimlerin dışında, sadece kişiye özgü bir tecrübedir. Fakat bu sadece sübjektif bir hayal değil, herkesin sahip olabileceği nesnel bir histir. Otto'nun "rasyonel olmayan" (*non-rational*) dediği hislere Shankara'nın *Advaita Vedanta* adlı eserinde rastlamak mümkündür. Eserde "Mutlak'ın doğrudan deneyimi" (Anubhava) veya "içsel farkındalığın" aklın sınırlarının ötesinde olduğu ve tarif edilemeyeceği ifade edilir ki, bu düşüncenin

¹⁶ Sarma, s. 40.

¹⁷ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 340.

Otto'nun "numinous" ya da "non-rational" kavramlarına yakın olduğu söylenebilir.¹⁸

Shankara, Brahma'nın bilgisine kutsal metinlerden ulaşılabileceğini, ancak özümsemişmediği sürece önemsiz bir mesaj olarak kalacağını söyler. Brahman hakkındaki bilgi, yine onunla ilgili deneyimlerle içselleştirilmelidir. Brahma tecrübesi, gerçeğin akıl ötesi (*supra-rational*) farkındalığının ve sorgulamanın ötesidir.¹⁹

Otto'ya göre, *numinous* hislerin rasyonalizasyonu temelindeki hisleri zenginleştirirken Shankara'ya göre karmaşıklık yaratır. Bu yüzden Otto'nun Numen konusunda psikolojik bir yaklaşımı vardır ve tüm dinî ilgisi "kutsal"da bulunur. Fakat Shankara için esas konu "İşvara"dır. Aynı şekilde Otto, insan ve Tanrı arasında ayırım yapar. Ama Shankara'ya göre "tamamen başka" (*wholly-other*), "tamamen benlik" (*wholly-me*)'dir. Otto Tanrı'nın ötesine geçmezken, Shankara'ya göre, Tanrı son nokta olmayıp, Ātman ve Brahma benzerdir. Otto, "Tanrı tecrübesi" (*God-experience*) temelinde kalırken, Shankara bir adım öteye geçerek tecrübe eden, tecrübe edilen ve tecrübe arasında hiçbir ayırım yapmaz. Bu, Shankara için saf aydınlanmanın en yüksek noktasıdır.²⁰

Otto'nun önemli eserleri İngilizce'ye çevrilmişse de, henüz eserlerinin hiçbirisi Türkçe'ye çevrilmemiştir. Birçok çalışması hâlâ başka dillere aktarılmayı beklemektedir. Otto'nun eserleri şunlardır:

1. *Die Anschauung von heiligen Geiste bei Luther: Eine historisch-dogmatische Untersuchung*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1898.

2. *Die historisch-kritische Auffassung vom Leben und Wirken Jesu*, Hannover, 1901, (*Life and Ministry of Jesus*, 1908).

¹⁸ Sarma, s. 41-42.

¹⁹ Sarma, s. 43.

²⁰ Sarma, s. 44.

3. *Naturalistische und religiöse Weltansicht*, 1904, (*Naturalism and Religion*, Tr. J. Arthur Thomson and Margaret R. Thomson, Ed. Rev. W.D. Morrison, 1913).

4. *Kantische-Fries'sche Religionsphilosophie*, 1909, (*The Philosophy of Religion Based on Kant and Fries*, Tr. E.B. Dicker, 1931).

5. *Dipika des Nivasa*, 1916.

6. *Vischnu Narayana, Texte Zur Indischen Gottemystik*, I, 1917.

7. *Siddhanta Des Râmânuja: Texte zur indische Gottesmystik*, II, 1917.

8. *Das Heilige: Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. Trewendt&Granier, Breslau 1917, (*The Idea of The Holy*, Tr. John W. Harvey, 1923).

9. *West-Östliche Mystik: Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung*. Leopold Klotz, Gotha 1926, (*Mysticism East and West*, Tr. Bartha L. Bracey and Richendra C. Payne, 1932).

10. *Die Gnadenreligion Indiens und das Christentum: Vergleich und Unterscheidung*, 1929, (*India's Religion of Grace and Christiyanity Compared and Contrasted*, Tr. F.G. Foster, 1930).

11. *Reich Gottes und Menschensohn: ein religionsgeschichtlicher Versuch* (*The Kingdom of God and Son of Man*, Tr. Floyd V. Filson and Bertram Lee Woolf, 1938).

12. *Das Original Gita*, (*The Original Gita-The Song of The Supreme Exalted One*, Tr. J.E. Turner, 1939).

13. *Das Gefühl des Überweltlichen: Sensus Numinus* [Aufsätze], 1931.

14. *Gottheit and Gottheiten der Arier*, 1932.

15. *Rabindranath Tagore's Bekenntnis*, 1934.

16. *Die Katha Upanisad*, 1936.²¹

²¹ Sarma, s. 4-5.

Bu eserler için de çalışmamızı oluştururken kaynak olarak en fazla istifade ettiğimiz *Das Heilige (The Idea of The Holy)* ve *West-Östliche Mystik (Mysticism East and West)*'in ayrı bir önemi bulunmaktadır. *The Idea of The Holy*'de Otto “kutsal”ı tanımlamaktadır. Ona göre her şeyden üstün bir gerçekliğin varlığına inanmaya yönelik bir his insanda “Tanrı vergisi” olarak vardır. Kişi, daha önce hiç karşılaşmadığı akıl almaz, ürkütücü, ama bir o kadar da esraren-giz ve cezbedici bu Gerçeklik’le karşılaşır. Otto buna “akıl almaz” anlamında “numinous” demektedir. Daha önce hiç görülmemiş olan bu *numinous varlık*, Otto’nun ifadesiyle “tamamen başka”dır. Onun haşyeti ve haşmeti karşısında korkan, ürken ve şaşkına dönen kişi kendi güçsüzlüğünün farkına varır ki, bu Otto’nun “kulluk hissi” dediği şeydir.

Mysticism East and West ise, Otto’nun mistisizmi ele aldığı ve Doğu ile Batı mistisizmlerini Shankara ve Eckhart örnekleriyle karşılaştırdığı eseridir. Eserde Otto’nun kurtuluşa vesile olan bilginin yolu olarak içe bakış ve birleştirici vizyon tecrübelerini mistisizmin iki çeşidi olarak değerlendirmesi önemlidir.